

کهن‌ترین نسخه‌های خطی "انتصار" سیدمرتضی

اعتراض علمای سنی زمانی بر علمای شیعه وارد است که شیعه حجتی و دلیلی در تحکیم و تأیید این احکام ارائه نکند. سیدمرتضی در این کتاب پس از طرح مسائل دستهٔ

کتاب "انتصار" معروف‌ترین اثر فقهی سیدمرتضی علم‌الهدی علی بن حسین موسوی (۴۳۶-۳۵۵ ق) از علمای برجسته قرن چهارم و پنجم هجری است.

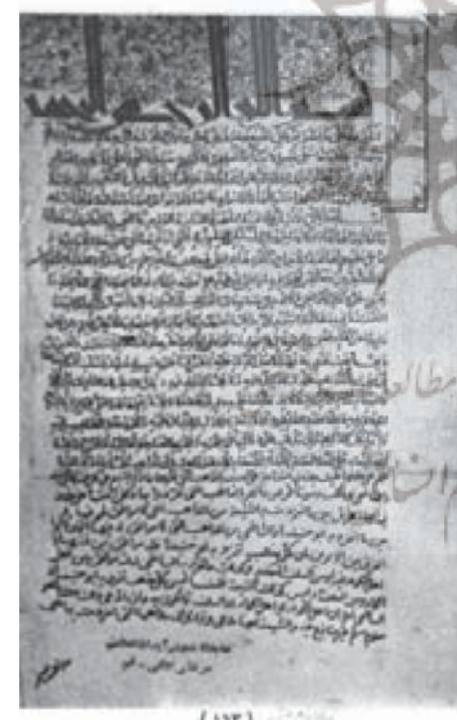
موضوع این کتاب بیان مسائل انفرادی امامیه در احکام فرعی فقهی، یعنی مسائل خاص مورد اختلاف فقه شیعه و سنی و طرح مسائل فقه تطبیقی و علم خلافیات است. اهل تسنن همواره به شیعیان انتقاد کرده‌اند که این آرای خاص و مسائل منفرد، مخالف اجماع مسلمانان است و سایر علمای مسلمانان بدان فتوا نداده‌اند. سیدمرتضی در کتاب "انتصار" درباره این مسائل بحث و آنها را بررسی کرده است و با اقامه دلیل و برهان از کتاب و سنت و نیز با طرح آرای موافق فقه مذاهب چهارگانه اهل سنت و همانندی و مشابهت آن با این مسائل خاص فقه شیعه، صحت این احکام را اثبات کرده است.^{۱)}

ج ۲، ص ۳۶۰

کتاب "انتصار" شامل طرح و بررسی ۳۳۴ مسئله فقهی است. مسائل این کتاب بر دو نوع است:

۱. منفرداتی از مسائل فقه شیعه که بعضی فقهای متقدم و متاخر دیگر مذاهب در این مسئله با فقهای امامیه توافق دارند. بنابراین چنین مسائلی اصلاً مخالف اجماع نیست.

۲. منفرداتی که در میان پیروان اهل سنت موافقانی ندارد. چنین مسائلی به ارائه دلیل و برهان نیاز دارد و

آخر کتاب «الانتصار» تریف مرتضی (ت ۳۵۹۹)

۱) برای آشنایی با شرح احوال سیدمرتضی بنگرید به: موسوعة الطبقات الفقهاء، ج ۵، ص ۲۳۴-۲۳۶ و قسم ثانی مقدمه موسوعة الطبقات الفقهاء، ص ۲۵۷-۲۶۵ و نیز «کهن‌ترین نسخه‌های خطی امالی سیدمرتضی»، فصلنامه کتاب شن، ۶۰، ص ۱۹۱.

ایم من بدهد. فَإِنْ أَخْيَأَ الْمُهُاجِرَ عَذَابَ نَارِهِ فَلَا يُؤْمِنُ
أَلَّا سَوْدَةَ الْمُهَاجِرَ وَمَارِونَ قَلْمَانَ طَالِعَ الْأَنْهَى
فَرَبِّيَتْهُ مَرَادَةً لَوْمَتْهُ بِلَوْمَتْهُ كُلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى
مَدِرَّهُ بَلَى لَكُولَّهُ دَلَّهُ لِلْمُهُاجِرَةِ لَمَّا شَاهَدَهُ مَدِرَّهُ
وَأَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ مَدِرَّهُ سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى
وَأَلَّا أَنْجَى لِلْمُهُاجِرَةِ لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ
وَأَلَّا إِرْبَدَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
أَلَّا إِرْبَدَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
أَلَّا إِرْبَدَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
أَلَّا إِرْبَدَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
أَلَّا إِرْبَدَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
أَلَّا إِرْبَدَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
أَلَّا إِرْبَدَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ
سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ

سَلَّهَهُ كَلَّمَاشَقَةَ الْأَنْجَى لَمَّا شَاهَدَهُ أَلَّا إِرْبَدَهُ فَالْمُهُاجِرَةِ

وی عمیدالدوله ابوسعده محمدبن حسن بن محمد عبدالرحيم وزير شرف الدوله بویهی و ممدوح مهیارشاور دیلمی باشد (۳: ج ۵، ص ۳۶۷)، ولی محققان دیگر اعتقاد دارند این شخص همان ابونصر محمدبن منصور ملقب به «عمیدالملک» کندری نیشاپوری وزیر سلطان طغل بک سلجوچی والب ارسلان است (۲: ج المقدمه، القسم الثاني، ص ۲۶، ج ۸، ص ۲۲۷).
از این کتاب با عنوانين الانتصار الشيعه، الانتصار بما انفرد به الاماميه و الانتصار فى انفرادات الاماميه من المسائل الفقهيه در مبابع نام برده شده است.

«انتصار» تاکونون چندین بار به چاپ رسیده است (۱۱: ۹۴، ۷: ج المقدمه، القسم الثاني، ص ۲۶۵)؛
۱. طهران، ۱۲۷۶ ق، سنگي، رحلی، تصحیح محمدعلی بن محمدراضا، بدون برگشمار، ضمن «جوامع الفقهیه».
۲. طهران، ۱۳۱۵ ق، سنگي، وزيری، خط احمد هزار جریبي، تصحیح حاج میرزا شکرالله لواساني، ۱۷۱ ص.
۳. قم: ۱۴۱۵ ق = ۱۳۷۳ ش، جماعةالمدرسین بقم، مؤسسه النشرالاسلامي، ۶۶۳ ص.

اول به آرای موافق علمای سایر مذاهب در همان مسئله اشاره می‌کند و با اقامه دلیل و مقایسه و تطبیق آرای اهل سنت و بیان امتیاز این آراء بر یکدیگر، بر صحت و اعتبار حکم فقه شیعه تأکید می‌کند. همین طور پس از طرح مسائل دسته دوم به ذکر دلیل آن حکم بر اساس قرآن و سنت و مطابق نظر و استنباط علمای شیعه می‌پردازد. از وجود امتیاز این کتاب طرح بحث‌های ادبی و لغوی در تحقیق مسائل فقهی است.

سیدمرتضی این کتاب را بعد از سال ۱۴۲۰ق، یعنی میان شصت تا هفتاد سالگی و در کمال علمی خود تألیف کرده است (۲: ج المقدمه، القسم الثاني، ص ۲۶۱-۲۶۵). ترتیب این کتاب همچون دیگر کتب فقه از «طهارت» تا «دیات» و ملحقات آن یعنی «فرایض» و «مواریث» و «وصایا» است. در ابتدای کتاب مقدمه تحقیقی کوتاهی در خصوص فقه تطبیقی آمده است. عنوانین مسائل کتاب به صورت «ما انفردت به الامامیه القول با...» و یا «مماظن انفراد الامامیه...» آمده است.

مؤلف این کتاب را برای الوزیرية العمیدیه تأليف کرده است. فهرستنویس آستان قدس معتقد است شاید

۴. نجف: (چاپ جدید)، تحقیق سید محمد رضا
الخرسان.

کتاب "انتصار" دارای نسخه‌های خطی متعددی در کتابخانه‌های ایران است. در بررسی منابع و فهرست‌های نسخ خطی داخلی شش نسخه «انتصار» با توالی زمانی قرن‌های ۶ و ۹ و ۱۰ و ۱۱ نزدیک‌ترین نسخه‌ها به زمان مؤلف است. مشخصات این نسخه‌ها به ترتیب تاریخ تحریر به قرار زیر می‌آید:

۱. مرعشی - قم (۳۵۹۸) نسخ معرب ابوالحسن علی بن ابراهیم بن الحسن بن موسی الفراہانی در سه‌شنبه ۲۵ ذی القعده ۵۹۱ ق در کاشان محله باب ولان. نام کتاب روی برگ اول در گل و بوته‌های زرین به خط کوفی نوشته شده است، روی همین برگ تملک منصورین علی بن محمد بن الحسن الطوسي به تاریخ ۷۶۲ ق دیده می‌شود، ۸۹ ۲۹ س، سید محمد مرعشی در نشریه میراث شهاب اشاره می‌کند که این نسخه را حدود سال ۱۳۴۸ برای کتابخانه آیت‌الله مرعشی خریداری کرده است (۵: ج ۹، ص ۳۷۸؛ ۴: ج ۱، ص ۴۵۱؛ ۱۰: ج ۶-۷).

۲. آستان قدس رضوی - مشهد (۲۲۳۴) نسخ ۸ رجب ۵۹۶ ق، یک برگ در آغاز نسخه افتاده است، نسخه تصحیح و مقابله شده، عنوانی شنگرف، ۱۵۷، ۱۹ اس (۹: ج ۲۱، ق ۱، ص ۱۵۲ و ج ۲، ص ۸).

۳. مرعشی - قم (۳۶۴۹) نسخ شمس الدین بن محمد معروف نصر کافی در پنج شنبه ۲۰ رجب ۸۹۷ ق، روی برگ اول نسخه تملک محمد سعید بن محمد و مهریضوی «محمد بن صدرالدین محمد الفیضی» دیده می‌شود، عنوانی ناتویس و کاهی شنگرف، ۱۷۱، ۱۵ گ، سطور مختلف (۵: ج ۱۰، ص ۴۶).

۴. مرکزی دانشگاه - تهران (۳۲۴۴) نسخ معرب سده ۹ و ۱۰ ق یادداشتی در هامش در میانه هست که با تأمل در آن شاید تاریخ تقریبی نسخه به دست بیاید، چندین برگ در آغاز نتویس و در پایان تا مبعث شفعه است، دارای تملک حسام الدین بن عذافه غروی، عنوان شنگرف، ۱۵۹، ۱۶ اس (۶: ج ۱۱، ص ۲۲۰۳).

مدرسه مروی - تهران (۱۰۱۵) نوشتۀ ۹۱۶ ق، دارای تملک محمد شرف الدین محمد صفی الدین قمی و تملک شاه حسین حبیب‌الله (۲: ۷۰).

وزیری - یزد (۶۵۶) عمومی: (۱۱۰۶) نسخ صالح بن

منابع

۱. آقا بزرگ طهرانی، محمد محسن. الذريعة الى تصانيف الشيعه. قم: موسسه اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ق.
۲. استادی، رضا. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مدرسۀ مروی تهران. قم: کتابخانه مدرسۀ مروی، ۱۳۷۱.
۳. اوکتایی، عبد‌العلی. فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی. مشهد: چاپخانه طوس، ۱۳۲۵.
۴. جعفریان، رسول. میراث اسلامی ایران. قم: کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی، ۱۳۷۳.
۵. حسینی اشکوری، احمد. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی حضرت آیت‌الله العظمی نجفی مرعشی. قم: کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی، ۱۳۶۰.

۶. دانش پژوه، محمد تقی. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۴۰.
۷. سبحانی، جعفر. موسوعة طبقات الفقهاء. قم: موسسه‌الا مام الصادق علیه السلام، ۱۴۱۸ق.
۸. شیروانی، محمد. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه وزیری پزد. تهران: انجمن آثار ملی، ۱۳۵۰.
۹. غلامی مقدم، براتعلی. فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی. مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۸۱.
۱۰. مرعشی، محمود. ده نسخه خطی نفیس. نشریه شهاب، دوره سوم، ۱۰ (زمستان ۱۳۷۶): ۷-۶.
۱۱. مشار، خانبaba. فهرست کتاب‌های چاپ عربی ایران. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۴.

مریم تفضلی